

Maria Yli-Hillilä

HYVÄ LUETTAVUUS KIRJATAITOSSA

Opinnäytetyö
CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU
Mediatekniikan koulutusohjelma
Syyskuu 2012

TIIVISTELMÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Elokuu 2013	Tekijä/tekijät Maria Yli-Hillilä
Koulutusohjelma Mediatekniikan koulutusohjelma		
Työn nimi HYVÄ LUETTAVUUS KIRJATAITOSSA		
Työn ohjaaja Maarit Tammisto		Sivumäärä 20
Työelämäohjaaja Sini-Marja Sangi		
<p>Tässä opinnäytetyön kirjallisessa osassa käsitellään kirjataiton suunnittelua ja toteutusta hyvän luettavuuden näkökulmasta. Taittotyötilauksen teki Suomalainen Siperianhusky-seura – Finska Siberian Husky –sällskap ry, toiveenaan painokelpoinen, moderni ja helppolukuinen tietokirja siperianhusky-koirarodusta. Materiaali on seuran keräämää ja kirjoittamaa.</p> <p>Työtä lähdettiin käsittelemään kohderyhmän määrittelyllä ja tutustumalla eri lähteiden tulkintoihin siitä, mikä tekee kirjasta helppolukuisen lukijalle. Tätä teoriapohjaa pyrittiin sitten toteuttamaan käytännön työssä kolmen osa-alueen, typografian, värimaailman ja kuvien, keinoilla. Työn ulkonäön suunnittelussa havaittiin miten nämä kolme osa-aluetta vaikuttavat kirjan luettavuuteen ja miellyttävään ulkonäköön. Tuloksena vuonna 2013 painettiin kirja ”Siperianhusky – Valjakkoelämää”.</p>		
Asiasanat graafinen suunnittelu, helppolukuiset kirjat, kuva, layout, luettavuus, typografia, väri		

ABSTRACT

CENTRIAUNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES	Date [August 2013]	Author Maria Yli-Hillilä
Degree programme Engineering in media technology		
Name of thesis Good readability in book layout design		
Instructor Licentiate in philosophy, Maarit Tammisto		Pages 20
Supervisor Sini-Marja Sangi		
<p>In this thesis the main issue is the layout design of a book from the viewpoint of good readability. The order was made by Finnish Siberianhusky association, and the expected result was a requirement filling, modern, easy to read book about the Siberian huskies. The materials and photos were collected and written by the members of the Suomalainen siperianhusky -seura – Finska Siberian Husky –sällskap ry (the Finnish Siberianhusky Association).</p> <p>The subject was approached by defining the target group and studying different sources' viewpoints of what makes a book easy to read. This theory base was then applied in practice in the ways of typography, colors and photographs. The result was a printed book on year 2013 named "Siperianhusky – Valjakkoelämää" (Siberianhusky – Sledge life). During the layout design the effects of typography, colors and photographs were easily seen.</p>		
Key words color, graphic design, layout, photograph, readability, typography, well readable books		

SISÄLLYS

Tiivistelmä	1
Abstract	2
Sisällys	3
1 Johdanto	1
2 Luettavuuden pääperiaatteet	3
2.1 Typografia	6
2.2 Värimaailma	8
2.3 Kuvat	10
3 Pohdinta ja arviointi	13
Lähteet	16

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön käytännön työ on tehty **Suomalainen Siperianhusky -seura – Finska Siberian Husky -sällskap ry:lle**, johon tullaan myöhemmin viittaamaan lyhenteellä SHS. Käytännön osan tarkoituksena oli saattaa SHS:n irralliset artikkelit painovalmiiksi pdf-kirjaksi, joka toimitetaan joko sähköpostin välityksellä tai usb-tikulla painopaikkaan. Lisäksi tarkoituksena oli suunnitella seuran nettisivuilla ja lehdessä julkaistava ilmoitus kirjasta, oikolukea tekstiä, opastaa kuvien ottamisessa tarpeeksi isoiksi ja käsitellä kuvat painovalmiiksi. Pääpyrkimys oli suunnitella helppolukuinen kirja, joka kuvastaa sekä seuraa, että seuran edustamaa rotua.

Seura on taittanut ja painattanut jo yhden rotukirjan. Tämä vanha kirja on kuitenkin parikymmentä vuotta vanha, ja uutta, modernimpaa kirjaa oli alettu suunnitella useampi vuosi sitten. Tuolloin sille oli rakennettu jo kunnianhimoinen runko, mutta kirjaprojekti laitettiin jäihin, kun vapaaehtoista taittajaa ei löytynyt. Minulle työ on tullut sattumalta keskusteltuani opinnäytetyön aiheesta tuttavien kanssa. Ilmoittautuessani taittajaksi SHS päätti kirjatoimikunnan jäsenistä, otti kirjan rungon uudelleen esille ja alkoi karsia sitä kovalla kädellä. Samalla toimikunta päätti, ketkä alkaisivat kirjoittaa artikkeleita kirjaan – tämä oli yllätys itselleni, sillä olin ollut käsityksessä, että suurin osa artikkeleista olisi ollut valmiina. Työn aikataulu meni monta kertaa uusiksi. Suurin syy oli artikkeleiden kirjoittamattomuus, yksi se, että toimikunnassa oli monta henkilöä ja yksi se, että rekikoiraihmiset ovat ulkoilmaihmiä ja joskus varsin vaikeasti tavoitettavissa.

Vaikka käytännön työn osuuteen kuului ilmoituksen tekeminen, oikoluku ja opastus, keskitytään tässä kirjallisessa osassa ainoastaan hyvän luettavuuden kannalta huomioon otettaviin seikkoihin – typografiaan, väreihin, sivupohjiin ja kuviin. Kirjallinen osio on rakennettu niin, että ensin kerrotaan teoriaa, ja sen jälkeen kuinka teoriaa hyödynnettiin kirjan taitossa. 3. luvussa, ”Pohdinta ja arviointi”, käydään läpi, miltä lopputulos näyttää.

Vaikka käytännön työn osuuteen kuului ilmoituksen tekeminen, oikoluku ja opastus, keskitytään tässä kirjallisessa osassa ainoastaan hyvän luettavuuden kannalta huomioon otettaviin seikkoihin – typografiaan, väreihin, sivupohjiin ja kuviin. Kirjallinen osio on

rakennettu niin, että ensin kerrotaan teoriaa, ja sen jälkeen kuinka teoriaa hyödynnettiin kirjan taitossa. 3. luvussa, ”Pohdinta ja arviointi”, käydään läpi, miltä lopputulos näyttää. Aihetta lähdettiin tutkimaan miettimällä, minkälainen kohdeyleisö on, ja minkälainen taitto pitää lukijan mukana. Kirjan kohdeyleisöön kuuluvat seuran vanhat jäsenet, jotka varmistavat kirjasta yksityiskohtia, sekä tulevat uudet harrastajat. Uudet harrastajat lienevät siperianhuskeista kiinnostuneita n. 13-17-vuotiaita lapsia, sekä nuoria valjakkokoirista kiinnostuneita aikuisia. Tärkeä osa kirjan suunnittelua oli myös kuvien sijoittelu, typografian miettiminen ja kokonaiskuvan luominen kirjan aukeamia varten. Alusta asti tiedettiin, että kirjaan haluttaisiin mahdollisimman paljon kuvia keventämään tekstiä, joka on faktapitoista ja osittain raskastakin.

2 LUETTAVUUDEN PÄÄPERIAATTEET

Luettavuuteen vaikuttavat monet asiat. Ensimmäisen kerran luettavuutta mietitään tehtäessä kirjan asettelumallia. Mallin tehtävä on pitää julkaisu yhtenäisenä alusta loppuun. Siihen määritellään mm. marginaalit, sivunumerojen paikat ja mahdolliset vinjetit. Näiden lisäksi määritellään taitto- ja tekstipinta-ala sekä palstojen määrä, leveys ja keskinäinen suhde. Sivujen yhtenäisyys auttaa lukijaa seuraamaan tekstin etenemistä. (Pesonen, 2007, 8.) Marginaalit vaikuttavat sivun tuntuun. Jos marginaalit ovat kapeat, sivu näyttää ”tummemmalta”, jos leveät, yleisvaikutelma on vaaleampi. Jos kaikki marginaalit ovat yhtä leveitä, vaikutelma on raskas. (Pesonen, 2007, 11.) Markus Itkonen puolestaan muistuttaa Kustannustoimittajan kirjassa, että sisämarginaalille kannattaa suoda enemmän ajatusta, koska kirja taittuu, ja liian kapea sisämarginaali pakottaa lukijan taivuttelemaan kirjaa (Kustannustoimittajan kirja, 2004, 226). Sekä e-kirjassa Omakustantajan perusopas, että Outi Norbergin opinnäytetyössä Pienyrityksen painotuotteet mainitaan, että kirjan painon hintaan vaikuttaa muiden asioiden lisäksi sivukoko, ja tavallisesta ISO 216 koosta poikkeavat paperikoot ovat kalliimpia painaa ([Savola, 2011, s. 31](#); Norberg, 2011, s. 13).

Nämä osa-alueet vaikuttavat toisiinsa paljon, ja niiden oikeiden suhteiden löytäminen voi viedä hetken. Vaikka sivukoko on esitelty viimeisenä, se on oikeastaan ensimmäinen asia, joka tulee päättää varmaksi. Kun kirjan kokoa lähdettiin miettimään, haluttiin, että se mahtuisi helposti kirjahyllyyn, eikä olisi ”oudon” mallinen: se ei siis pullottaisi hyllyssä kirjarivistä ulos, eikä olisi esimerkiksi neliön mallinen, tai että sen leveys olisi suurempi kuin korkeus tai sidonta yläreunassa. Paksuuttakin kirjaan haluttiin. Silmämääräisen mittailun perusteella valittiin ensin sivukooksi 210 × 148 mm. Koska ISO 216-koosta poikkeavat kirjat ovat kuitenkin kalliimpia painaa, päädyttiin hyvin lähellä alkuperäistä ajatusta olevaan B5-kokoon, eli 250 × 176 mm. Kun koko oli päätetty, ruvettiin miettimään vinjetit ja niiden sijaintia. Parista ehdotuksesta suosituin oli ulkoalareunaan sijoitettu sivunumero, joka koettiin helpoimmaksi havaita selatessa kirjaa nopeasti. Alussa aiottiin myös tehdä jokaiselle sivulle pieni vinjetti, sininen juokseva koira, mutta ajatus hylättiin kun todettiin, että osa taitosta olisi mennyt sekavaksi ja rauhattomaksi. Se, että vinjettiä olisi käytetty vain osassa taitosta, olisi myös sekoittanut yleiskuvaa.

Kirjan lopullisen koon vaihtamista B5-kokoon tuki myös ajatus siitä, että kirjaan tulisi kaksi tasalevyistä palstaa sivulle. Kuten Kustannustoimittajan kirjassa kerrotaan, palstoissakin on vaihtoehtoja. Yksipalstainen taitto sopii hyvin tietokirjoihin ja romaaneihin. Leveän ja kapean palstan yhdistelmää käytetään jos kirjaan tulee paljon selventäviä tietolaatikoita ja pieniä kuvia. Levein vaihtoehto on kaksi tasalevyistä palstaa, joka tarjoaa tilaisuuden moninaisempaan taittoon. Tällaiselle kirjalle pienin suositeltava leveys on B5-koko. Lisäksi on kahden palstan ja yhden apupalstan vaihtoehto, jolloin kirjan tulee olla huomattavasti isompi. (Kustannustoimittajan kirja, 2004, 224-225.) Kirjaan haluttiin nimenomaan kaksi tasalevyistä palstaa, koska kaksipalstainen sivu olisi helppo lukea, ja antaisi tilaa erikokoisille kuville. Lisäksi tasalevyiset palstat toivat ulkonäköön asiallista, voisi sanoa jopa jämäkkää, ja helposti tunnistettavaa tietokirjamaisuutta.

KUVIO 1. Kirjan sivun eri mitat.

Palstapäättösten yhteydessä testailtiin myös marginaaleja. Marginaaleiksi päätettiin laittaa alareunaan 12 mm, yläreunaan 22 mm ja ulko- ja sisäreunaan 13 mm. Palstojen alle jätettiin 23 mm tilaa, johon tuli mahtua sivunumerot ja kuvatekstit. Kuvaajien nimet käännettiin seuran lehden tapaan kuvan viereen vertikaaliin – näin lisättiin samalla tuttuutta seuran jäsenille. Rivin leveys on 73 mm. Palstojen väliin jätettiin tilaa 4,2 mm. Näillä asetuksilla pyrittiin hakemaan aukeamiin ilmaa ja valoisuutta. Jos palstoja olisi ollut kolme, kirjasta olisi tullut liian levoton tietokirjaksi. Vaikka kirjan haluttiin olevan kevyt, koettiin myös, että sen tulisi olla rauhallinen ja antaa tuntuma, ettei lukijalla ole mikään kiire. Koko taittoprosessi olikin keveyden ja rauhallisuuden tasapainon kanssa taiteilua.

Itkonen suosittelee samassa Kustannustoimittajan kirjassa, että riviväli on hiukan isompi kuin tekstikoko. Itkonen puhuu luettavuustutkimuksesta, jonka mukaan paras rivin mitta on 55-60 merkkiä. Riviväli voisi olla pari pistettä suurempi kuin itse fontti tällaisella rivillä. Rivin ylämerkkiraja on 90-100. Pitkän rivin kanssa rivivälin on pakko kasvaa, tai tekstin luettavuus kärsii. (Kustannustoimittajan kirja, 2004, 233.) Itse tutkimusta ei löytynyt, mutta kokeilu osoitti, että väitteessä on perää. Kun rivi oli pitkä, ja riviväli pieni, oli vaikea seurata missä rivi menee, ja lukeminen muuttui työlääksi. Mainitusta luettavuustutkimuksesta poikkeavasti rivillä on kuitenkin vähemmän kuin 55 merkkiä: palstat haluttiin tasareunaisiksi, ja taitto-ohjelma venyttää tällöin automaattisesti merkkivälejä jonkin verran tavutuksen antamissa rajoissa.

Näiden asioiden lisäksi luettavuutta lisää kirjan hierarkia. Tällä tarkoitetaan erityisesti otsikoiden tasoja. Tehokas otsikko on selkeästi erilainen kuin muu teksti. Se voi olla joko suuremmalla tai erilaisella fontilla kuin leipäteksti. Sen tyyli riippuu julkaisun tyylistä, mutta sen tulee olla niin vahva, ettei se uppoa muuhun tekstiin, ja koska se on painava, se tarvitsee enemmän tilaa ympärilleen. Otsikko voi olla muuallakin kuin vasemmassa yläreunassa. Väliotsikot jäsentävät tekstiä ja tarjoavat lukijalle taukoja. Ne myös auttavat hakemaan tietoa. Väliotsikon tulee olla selkeästi seuraavan kappaleen yhteydessä, eli ennen sitä tulee olla enemmän väliä kuin sen jälkeen. Niidenkin tulee olla selkeästi erottuvia, mutta jos otsikkotasoa on useita, kannattaa hakea saman kirjainperheen sisältä eri korostuskeinoja. Ingressi, eli alkukappale, on otsikon ja leipätekstin välissä, ja sen voi

erottaa vaikkapa leipätekstiä vahvemmallalla tai tummemmalla kirjasimella, tai kursiiivilla. Kuvateksti puolestaan asetetaan lähelle kuvaa, jotta se olisi mahdollisimman tehokas. (Pesonen 2007, 42-45.)

Otsikoita kirjassa on neljä tasoa, kaikki leipätekstin fontilla:

1. Luvun pääotsikko: Sininen, fonttikoko 36 pt.
2. Artikkelin otsikko: Vihreä, fonttikoko 24 pt.
3. Väliotsikko: Sininen, kursivoitu, fonttikoko 20 pt.
4. Alaotsikko: Sininen, kursivoitu, fonttikoko 11 pt.

3. tason otsikoita ei alun perin suunniteltu otettavaksi mukaan, mutta ne osoittautuivat parin pitkän artikkelin kohdalla tarpeellisiksi: ne katkaisivat tekstin ja osoittivat, että vaikka aihepiiri on sama, siirrytään seuraavaan vaiheeseen. Artikkeleiden kirjoittajat olivat itse otsikoineet tekstin, eikä niitä juuri tarvinnut muutella. Kuvatekstit on kirjoitettu fontilla Minion Pro, 10 pt. Sen väri on vihreä eikä sitä ole kursivoitu – ero ei näin ole liian voimakas leipätekstiin verrattuna, mutta se on silti sen verran erilainen värinsä puolesta, ettei lukija vahingossa lue kuvatekstiä leipätekstinä. Yksi kuvateksti jouduttiin lyhentämään sen pituuden vuoksi: osa tekstistä oli leipätekstin kertaamista eikä selventänyt sisältöä. Tilaajataho ei toivonutkaan kovin paljoa kuvatekstejä. Kaikki lainaukset kirjassa on merkitty kursiiivilla leipätekstiin. Ei nähty mitään syytä, miksi fonttia olisi pitänyt vaihtaa, tai otsikon paikkaa vaihtaa perinteisestä ylävasemmasta reunasta – kirjassa on kaikki perinteisen tietokirjan merkit, ja suurin osa tekstin keventämisestä tapahtuu kuvilla, väreillä ja tarpeeksi isoilla merkki- ja riviväleillä.

Tärkeimpiä huomioonotettavia seikkoja ovat kuitenkin typografia, värimaailma ja kuvat, joista seuraavaksi.

2.1 Typografia

Kirjaintypografia tarkoittaa Pesosen mukaan kirjaintyyppien- ja tyylien valintaa, tekstin asetelua pinnalla, palstojen määrittelyä ja niin edelleen (Pesonen 2007, 13). Kirjaimissa on kaksi pääluokkaa, joihin ne jaetaan:

1. Suur- ja pienaakkoset (versaalit ja gemenat)

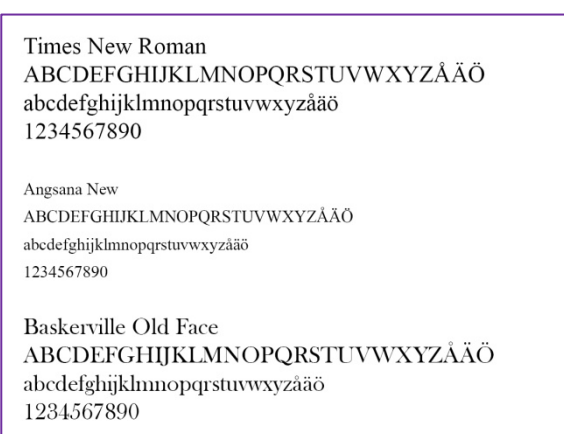
2. Antiikva ja groteski (serif, päätteellinen, ja sans serif, päätteetön)

(Pesonen 2007, 24-25.)

Lisäksi on muitakin jakotapoja, jotka eivät ole oleellisia hyvän luettavuuden kannalta.

Antiikvat ovat helpommin luettavia kuin groteskit. Niitten päätteellinen muoto auttaa lukijaa pysymään rivillä ja silmä kulkee luonnostaan seuraavaan sanaan. Groteskeja käytetään mielellään otsikoissa ja muissa lyhyissä teksteissä. Groteskien I, l ja 1 muistuttavat toisiaan ja lisäksi r- ja n-kirjainten yhdistelmä näyttää usein m-kirjaimelta (Pesonen 2007, 30-31.) (Itkonen 2003, 62). Pitkässä tekstissä suositaan gemenoita, koska kirjainten muodot poikkeavat toisistaan helpottaen kirjainten tunnistamista ylä- ja alapidennyksineen. Versaalit muistuttavat enemmän toisiaan. Lisäksi versaalit mielletään helposti ”huutamiseksi”. (Pesonen 2007, 30-31.) Suuraakkoset vievät myös enemmän tilaa (Markus Itkonen 2003, 62).

Fonteiksi ehdotettiin näillä perusteilla ensimmäisenä Times New Roman-fonttia. Sillä olisi ollut valmiiksi rakennettu kursiivi ja lihavointi, jolloin ei olisi tarvinnut käyttää nk. ”insinöörikursiivia”, eli ohjelman laskennallista, pakotettua kursiivimuotoa (Pesonen 2007, 27). Se on myös yleisesti käytetty fonttiperhe ja sen kanssa ei tarvitsisi miettiä käyttöoikeuksia. Se tuntui kuitenkin liian tavalliselta. Seuraava ehdotus oli Angsana New. Se on hieman ohuempi kuin Times New Roman, mutta edelleen varsin tavanomainen, lisäksi sen l ja 1 ovat liian samanlaiset. Seuraava ehdotus oli Baskerville Old Face.

KUVIO 2. Eri fonttiehdotelmiä.

Kirjasintyyppi oli pikantti ja tavallisesta poikkeava, mutta silti selkeästi luettavissa oleva serif ja sen ajateltiin keventävän tekstin vakavuutta hiukkasen. Myös sen r- ja n-kirjainten yhdistelmää ei sekoittanut m-kirjaimeksi, ja sen I, 1 ja l olivat selkeästi erilaiset toisistaan, ja näin ollen se tuli valituksi leipätekstin fontiksi. Tässä vaiheessa riviväliksi määrättiin 13, jotta sivut pysyisivät vaaleina. Kokoa päädyttiin kuitenkin pienentämään 11 pt ja riviväliksi tuli 12. Näin säästettiin satakunta sivua painossa. Omaa kursivaa kirjasimella ei ollut, mutta insinöörikursiivi ei näyttänyt minkään kirjaimen kohdalla pahalta.

Kahden kirjainkoon eron tulee olla sen verran suuri, että lukija huomaa sen eikä pidä eroa vain virheenä. Lisäksi kahta fonttia käytettäessä niiden tulee olla tarpeeksi erilaiset, että ero on selkeä. Itkonen suosittelee antiikvan ja groteskin yhdistämistä toisiinsa eron luomiseksi. Myös esimerkiksi groteskin eri lihavuusasteita tai värikontrastia voi käyttää erotteluun. (Markus Itkonen 2003, 60.) N. 20 % kokoero on varmasti riittävä erottamaan fonttikokoja lukijalle. Nämä kirjainerot ilmenevät otsikoissa, joista kerrottiin aiemmin hierarkian yhteydessä. Ainostaan artikkelin kirjoittajien ja kuvien ottajien nimet on kirjoitettu eri fontilla – valinta on perusteltu, koska itse otsikoiden haluttiin olevan yhteydessä leipätekstiin, ja artikkelin kirjoittajien ja kuvien ottajien nimet olivat selkeästi eri asiaa. Kun tekijöiden nimet oli jo laitettu eri fontilla, ei haluttu käyttää enää kolmatta fonttia otsikoita varten, ja erot tehtiin tällöin väreillä ja koolla.

2.2 Värimaailma

Seppo Rihlana kertoo kirjassaan Värioppi, että värit vaikuttavat viihtyvyyteen, mielialaan ja tuntemuksiin monin eri tavoin. (Rihlana, 1997, s. 106). Harald Arnkild kommentoi Rihlaman värien fyysisistä vaikutuksista esittämiä väittämiä: Arnkildin mukaan tällaisilla väitteillä ei usein ole tutkittua pohjaa. Myös Arnkildin mielestä on kuitenkin totta, että ihmisillä on tunnereaktioita eri väreihin. Patricia Valdez ja Albert Mehrabian tekivät 1994 tutkimuksen, jonka tulokset kertoivat tunnereaktioiden riippuvan selkeästi värin kirkkaudesta ja kylläisyydestä. Kirkkaus oli positiivista reaktiota tavoitellessa vielä kylläisyyttä tärkeämpi. Sen sijaan sävyllä ei juuri ole merkitystä. (Arnkild 2007, 247-250.) Värien synnyttämät mielleyhtymät riippuvat katsojan taustasta – kulttuurista sekä kulttuurin symboliikka, kokemukset, ikä, tottumukset ja muut tekijät voivat vaikuttaa

suurestikin miten väri koetaan (Pesonen, 2007, 56). Värimaailmaa päättäessä tulee siis ymmärtää, mihin ihminen assosioi värin ja minkälaisia tunteita väri saattaa herättää.

Koska kirjan kohdeyleisö on suomalaista alkuperää, ei taitossa tarvinnut murehtia eri kulttuuritaustoista tulevien mielleyhtymiä. Väreissä haettiin aika pitkälti sellaisia, jotka kuvaisivat siperianhuskien ominaisuuksia. Siperianhusky yhdistetään rekikoirana kylmään vuodenaikaan. Tämän perusteella sininen vaikutti ilmiselvältä värivalinnalta. Rihlaman kirjassa sivulla 107 oleva taulukko värien mielleyhtymistä ja vaikutuksista vahvisti päätöstä Arnkildin Rihlamalle antamasta kritiikistä huolimatta. Sininen on myös rauhoittava väri, ja heraldisesti sitä on käytetty auktoriteetin ilmaisemiseen. Siitä tehtiin isojen otsikoiden väri. Myös pienemmät alaotsikot päätettiin laittaa sinisellä: se lisäisi yhtenäisyyttä, eikä kirjaan haluttu sekoittaa kovin montaa väriä.

Pääotsikko

Siperianhusky sisäkoirana

Siperianhusky viihtyy myös sisäkoirana. On kuitenkin monta asiaa, jotka pitää ottaa huomioon jos haluaa pitää siperianhuskyjä sisällä. Tärkein on se, että siperianhusky on rekikoirana, joka viihtyy laumassa. Jos haaveissa on vain yksi siperianhusky, jolle tarjotaan liikuntaa ainoastaan kävelylenkeillä, kannattaa miettiä uudestaan muita koirarotuja, jotka soveltuvat huomattavasti siperialaista paremmin tähän tehtävään.

Jotta siperianhusky viihtyisi sisällä, se tarvitsee paljon ulkoilua ja liikuntaa. Saman verran liikuntaa tarvitsevat

kuin myös ulkona asuvat huskyt. Eikä asumismuoto ei määritä sitä paljonko husky tarvitsee liikuntaa. Jos siperianhusky ei saa sen tarvitsemää liikuntaa, alkaa koiran todennäköisesti voida pahoin henkisesti. Pelkät kävelylenkit eivät riitä tyydyttämään siperianhusky liikunnan tarvetta. Pelkistä kävelylenkeistä liikuntansa saava siperianhusky todennäköisesti tuhoaa asunnon. Parasta liikuntaa sisällä asuvalle siperianhuskille on valjakossa juokseminen useita kertoja viikossa syksystä kevääseen asti.

Siperianhusky on laumakoirana, joten olisi suotavaa, että

Huskeja elementestissään

Esimerkkitehtä

2

KUVIO 3. Esimerkki alkuperäisestä taitosuunnitelmasta. Riviväli on liian harva ja palstojen väli liian kapea.

Siperianhusky on myös hyvin alkukantainen, voimakas eläin. Alun perin aiottiin käyttää toisena värinä punaista symboloimaan kuumaa verta. Taiton edettyä todettiin sen olevan

kuitenkin liian hyökkäävä, ja yhdistelmänä sinisen kanssa se tuntui painavalta. Asiaa jouduttiin pohtimaan uudestaan. Lopullinen väriyhdistelmä oli sininen ja vihreä. Siperianhusky on luonnollinen, elämäniloinen koirarotu, ja vetoharrastus kovin vauhdikas laji. Vaaleahko vihreä tuntui hyvältä ratkaisulta toiseksi väriksi. Vihreä myös kevensi tekstin asiapitoisuutta mukavasti.

Tämän lisäksi pitää miettiä väriyhdistelmien graafista selkeyttä. Tekstin ja taustan tulee olla tarpeeksi eriväriset, jotta ne pysyvät helppolukuisina. Jos teksti ja tausta ovat liian samanlaisia, kirjaimet hukkuvat taustaansa. (Pesonen 2007, 33.) Tämän vuoksi taustan (ja paperin) väriksi valittiin valkoinen ja leipätekstin musta. Otsikoiden väri on tarpeeksi tumma erottumaan hyvin valkoisesta taustasta myös. Leipäteksti on perinteisesti ollut aina mustaa, ja koska sitä on paljon, se ”uppoaa” katsojan silmissä omaksi pinnakseen sivulla. Värikkäät, suurifonttiset otsikot puolestaan ovat selkeästi hierarkiassa ylempänä kuin leipäteksti ja katse hakeutuu niihin poikkeavan värin vuoksi.

Oleellisesti aiheeseen liittyy myös painovärien ja tietokoneen näytöllä tuotetun värin suhde, johon paneudun tarkemmin seuraavassa kappaleessa ”Kuvat”.

2.3 Kuvat

Kuvalla ja kuvituksella on eroa: kuvitus tarkoittaa piirroksia ja kuvia, jotka tukevat tekstiä. Kuva välittää tunnetta. Kuvan ei välttämättä tarvitse olla tietoa välittävä, mutta sen tulisi olla miellyttävä katsojan silmässä. Tiede- ja tietokirjallisuudessa tulee valita kuvia, jotka vastaavat tekstin sisältöä. Kirjaan voidaan lisäksi lisätä kuvituskuvia: jos kirja esimerkiksi koskee sieniä yleisesti, voidaan kirjaan valita kuvia niiden miellyttävyyden perusteella. ([Kustannustoimittajan kirja](#), 2004, 262-263.) Pesosen mielestä kuvan puolestaan tulisi mielellään olla yhtä aikaa informatiivinen ja dekoratiivinen. Informatiivinen kuva täydentää tietoa ja dekoratiivinen tuo julkaisulle ilmettä ja tunnelmaa yhdessä muun sommittelun kanssa. (Pesonen 2007, 48.)

Lopulliseen kirjaan valittiin lähes 500 kuvan joukosta noin 140. Ensimmäinen valintakriteeri oli tietysti niiden sopivuus nimenomaiseen kappaleeseen. Koska alusta asti

tiedettiin, että kirjassa on paljon faktapitoista tekstiä, kuvia haluttiin tilaajankin taholta mahdollisimman paljon, ja se vaikutti järkevältä ratkaisulta tekstin pilkkomiseen. Aiheeseen liittyvät kuvat luonnollisesti selventävät lukijalle, mitä tekstin sisältö tarkoittaa käytännössä. Siellä, missä itse aiheesta ei löytynyt kuvia, mutta joukkoon sopi yleisiä kuvituskuvia, niitä käytettiin. Ne toimivat Kustannustoimittajan kirjan ja Pesosen mainitsemalla tavalla kaunisteina kirjassa. Silmä voi hetken levätä ja samalla lukija ehtii sisäistää, mitä on juuri lukenut.

Kuvatekstiä ei välttämättä tarvita. Jos se laitetaan, se kannattaa laatia niin, ettei siinä ole leipätekstin kanssa päällekkäistä informaatiota. Mikäli kuva julkaistaan aihetta sivuavassa kohdassa, kuvatekstissä voidaan kertoa, missä kuvaan liittyvä tieto on. (Kustannustoimittajan kirja, 2004, 267.) Kuvissa tulee lisäksi kiinnittää huomiota niiden sisällön sommitteluun. Jos kuva sisältää henkilöitä, perinteisesti heidän katseilleen tulee ”antaa tilaa”. Jos katse suuntautuu aukeamalta ulos ja kasvot on sijoitettu ulkoreunaan, vaikutelma voi olla epätasapainoinen. (Pesonen 2007, 52.) Tässäkin asiassa tulee käyttää harkintaa ja omaa visuaalista silmää. Kuvatekstien kanssa kannatta muistaa, että kuva itsessään kertoo usein enemmän kuin sanat. Kuvissa on pyritty ottamaan huomioon, että niiden linjat tukisivat silmän liikettä. Katset ja liike on haluttu rajaamisella saattamaan lukijaa eteenpäin. Mikä estäisi esimerkiksi aukeaman oikealle laidalle sijoitettujen kasvojen katseen suuntautumista kuvan takaoikealle, jolloin lukija ”seuraisi” katsetta seuraavalle sivulle.

Kuvien ”luettavuudesta” puhuttaessa lienee hyvä mainita kuvien käsittelystä. Kuvien käsittelyn ensimmäinen vaihe oli vaihtaa kuvien resoluutioksi 300 ppi. Lyhenne ppi on aukikirjoitettuna pixels per inch. Tämä tarkoittaa siis kuinka tiheästi yhden tuuman alueella on pikseleitä, ja offset-painoissa printtikelpoisessa kuvassa tulee olla ppi-arvo 300. Kuvaa, jonka ppi on 300, voidaan venyttää noin 20%. (Anitta Kainulainen, 2012). Tämä tehdään sen vuoksi, että kuvan terävyyden tulee olla mahdollisimman suuri, jotta sitä olisi miellyttävä katsoa. Jos pientä kuvaa yrittää venyttää ja sen resoluutiota väkisin kasvattaa, siitä tulee ”pikselöitynyt”, eli epätarkka ohjelmiston yrittäessä täyttää pikseleiden välit uusilla, arvatuilla väriarvoilla. Kuvan resoluution tulee olla tarpeeksi suuri, jotta kuva näyttää miellyttävältä ja lukija jatkaa kirjan lukemista. Huonolaatuiset, tummat kuvat tekevät ulkoasusta tympeän.

2.3.1 Tekijänoikeudet

”Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla.” (Finlex, 1995, 1. Luku, § 1.)

”Tekijänoikeus tuottaa, jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.” (Finlex, 2005, 1. Luku, § 2.)

”Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkä sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.” (Finlex, 2005, 1. Luku, § 3.)

”Jos tämän luvun säännöksen nojalla teoksesta valmistetaan kappale tai teos saatetaan yleisön saataviin, tekijän nimi ja lähde on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Teosta ei saa tekijän suostumuksetta muuttaa enempää kuin sallittu käyttäminen edellyttää.” (Finlex, 2005, 2. Luku, § 11.)

Edellä mainitut lainkohdat merkitsevät, että teoksen tehneellä henkilöllä on siihen tekijänoikeus. Tekijä saa määrätä miten ja missä teos esitetään yleisön nähtäville. Tekijän nimi tulee ilmoittaa selkeästi ja erehdyttämättömästi, eikä teosta tule muuttaa sillä lailla, että se loukkaa alkuperäistä teosta. Teosta ei tule myöskään muuttaa kuin sen verran, kuin tarkoitus vaatii. Näiden lisäksi on muitakin tärkeitä lainkohtia, etenkin jos ostaa kuvia kuvapankeista tai ammattikuvaajilta. Kaikki kirjan kuvat on kuitenkin pyydetty tekijöiltään ilmaiseksi, ja edellisiä lainkohtia noudattaen lisätty kirjaan. Kuvia ei ole muokattu muuten kuin värimaailmaltaan niin, etteivät ne ole liian tummia eivätkä pala puhki.

3 POHDINTA JA ARVIOINTI

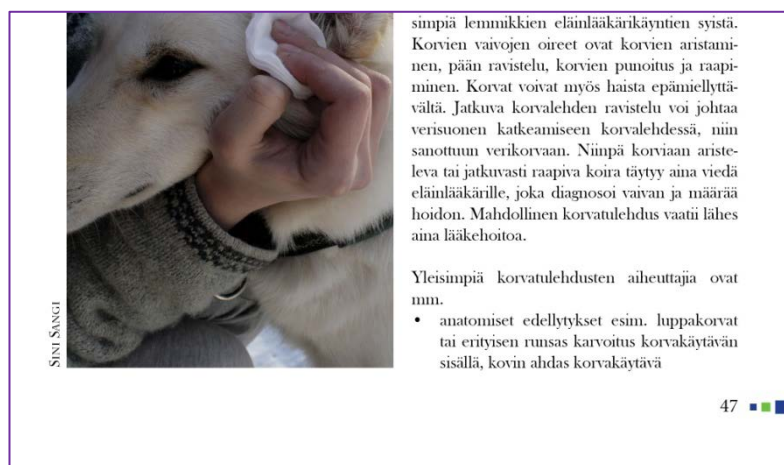
Lopullinen kirja näyttää mukavalta. Se on suhteellisen helppolukuinen, joitakin ongelmia lukuun ottamatta. Kaksipalstainen taitto toimii hyvin ja kirjan koko on mielestäni juuri oikea – paksuus ja koko tekevät kirjasta keveän ja houkuttelevan, nykyaikaisen tietokirjan näköisen. Tulevaisuudessa kokeilen muitakin palstoitustapoja ja leikittelen niiden leveyksillä. Lisäisin myös mielelläni kirjaan nyt nostoja keventämään muutamaa artikkelia – niitä voisi olla vaikkapa yksi aina kolme artikkelisivua kohden. Koen niiden käytön hitusen hankalaksi yhtenäisyyden säilyttämisen kannalta, mutta kokemus parantaisi epävarmuuden – nyt tuntui, että nostossa pitäisi olla jotakin erityisen oleellista, mutta lauseiden pituus vaihtelee ja se olisi tehnyt nostoista erikokoisia. Erilaisia vinjettejä pitäisi myös kokeilla rohkeammin, tietokirjassakin. Tässä kirjassa ne eivät välttämättä olisi toimineet, mutta ne johdattaisivat lukijaa paremmin eteenpäin. Sivun asettelu oli toimiva, mutta kirja olisi kaivannut sisätaitteeseensa ihan vähän lisää tilaa. Tarve ei ole suuren suuri, muutama milli.

KUVIO 4. Nostot olisivat katkaisseet ja tauottaet tekstiä.

Eniten itseäni jäi harmittamaan muutaman kuvan värisävyt ja yhdessä kohdassa rikkoutunut jatkuvuus. Yhdelle sivulle oli tarkoitus tulla isohko kuva, mutta sen resoluutio ei riittänyt, joten se poistettiin viime hetkillä. Tilalle ei ehditty saada toista kuvaa, enkä ennättänyt muuttaa seuraavaa kappaletta jatkumaan samalta sivulta, kun kirja jo lähti painoon. Sivulla on nyt valtavasti tyhjää tilaa ja se näyttää keskeneräiseltä. Muutamassa kuvassa saturaatio on todella epäonnistunut. En ole täysin varma onko virhe sattunut painossa – oma näyttöni on kalibroitu ja olen käsitellyt kuvat yhteensopivuustilassa, mutten saanut painolta ohjeita juuri heidän koneitaan varten. Mielestäni kirjassa käytetty vihreä on aivan liian tumma verrattuna useammallakin näytöllä verratessa, ja yhdessä mustavalkoisessa kuvassa mustassa on selkeä valkoinen mustevajetäplä, poikkimitaltaan 50 mm. Mustevaje saa minut epäilemään ongelman olevan painon puolella, vaikka tietysti oma kokemattomuuteni on voinut olla osatekijä.

Kirjan sisätaitteeseen oli pitänyt pdf-muunnon yhteydessä huomata lisätä enemmän tilaa. Nyt taittovaraa on hiukan liian vähän, muttei niin vähän, että pitäisin sitä harmillisena virheenä. Yhdessä kappaleessa sen eri osiot on eroteltu vihreällä viivalla, mikä teki ulkonäöstä hitusen tökerön ja amatöörimäisen, mutta se oli ainoa tapa jolla erotella kuvat selkeästi niihin kuuluvaan tekstiin. Mieleeni ei taittovaiheessa tullut ehdottaa esimerkiksi sinivihreäruudullisia vinjettejä sivunumeroinnin yhteyteen. Se olisi johdatellut katsetta myös seuraavaan sivuun.

KUVIO 5. Vinjettiehdotus.

Kaiken kaikkiaan olisi hyvä tehdä kirjasta toinen painos, jossa ongelmat on korjattu. Tällä uudella, paremmalla tiedolla lopputuloksesta voisi poistaa teknisiä epäkohtia ja korjata luettavuuteen jonkin verran vaikuttavia seikkoja. Vaikka pidänkin kirjan koosta, saattaisin tehdä uudesta versiosta hitusen pienemmän, kenties ISO-standardista poikkeavan alkuperäisen suunnitelman, 210 × 148 mm, mukaisen. Olen kuitenkin varsin tyytyväinen lopputulokseen.

LÄHTEET

Seppo Rihlama. 1997. Rakennustieto oy 1997. 6. uusittu painos. Tampere: Tammer-paino oy. ISBN 951-682-413-7.

Outi Norberg. 2011. Pienyrityksen painotuotteet. Case: Ullakko. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma / graafinen suunnittelu. Saatavissa: publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/50859/Norberg_Outi.pdf?sequence=1.
Luettu 23.9.2012.

Heikki Savolainen. 2011. Omakustantajan perusopas. ISBN 978-952-92-9383-4. Saatavissa: <http://www.lukutoukka.fi/omakustantajanperusopas.pdf>.
Luettu 23.9.2012.

Elina Pesonen. 2007. Julkaisijan käsikirja. WSOYpro/Docendo-tuotteet. ISBN 978-951-0-032819-4.

Markus Itkonen. 2003. Typografian käsikirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy. ISBN 952-5001-08-3.

Kustannustoimittajan kirja. 2004. Teijo Makkonen & muut. Tampere: Suomen kustannusyhdistys vastapaino. ISBN 951-768-137-2.

Finlex, Tekijänoikeuslaki, 2005. Luettavissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>.
Luettu 7.4.2013.

Anitta Kainulainen, graafinen suunnittelija. 2012. Sähköpostihaastattelu.